

Buidelmees op zijn retour

Wat is er toch aan de hand met verschillende 'kolonisten'? Kramsvogel, Buidelmees en Roodmus, die in de jaren zeventig en tachtig ons lang begonnen te bezetten, zijn nu hard op weg weer te verdwijnen. Indertijd leek de opmars niet meer dan logisch, gezien de westwaartse expansie binnen Europa. Waarom echter die recente afname? Hetzelfde geldt overigens ook voor enkele soorten die al wat langer in ons land broeden maar er momenteel hun beste tijd hebben gehad, zoals Europese Kanarie en Kleine Barmstijfs. Is de afname van de Buidelmees ook buiten het broedseizoen merkbaar? Dat moet blijken uit een overzicht, gebaseerd op 5500 records van het Bijzondere Soorten Project (BSP) van SOVON en van Waarneming.nl.

Complexe broedbiologie

Slechts negen gram weeg hij, maar dat weerhoudt de Buidelmees er niet van er een ongewoon en ingewikkeld broedsysteem op na te houden. Dat wordt nog steeds verder onttrafeld, niet in de laatste plaats door eendrachtige samenwerking tussen Hongaarse en Nederlandse onderzoekers. Nadat het mannetje een vrouwtje heeft weten te lokken naar een door hem gebouwd (maar nog niet voltooid) nest, en het tot eileg is gekomen, scheiden beide partners. De broedzorg voor het nest wordt op zich genomen door de man (uitsluitend tweede helft broedcyclus) dan wel de vrouw (beslissing per individu verschillend, maar wel consistent over jaren), terwijl soms wel 40% van de legfels (of jonge vogels) door beide ouders wordt verlaten. De vertrekkende ouder zoekt elders een nieuwe partner (vrouwen doen dat op grotere afstand dan mannen), waarna alles van voren af aan begint. Zowel man als vrouw kunnen 5-7 partners per seizoen hebben!

Broeden in Nederland: komen en gaan?

Vanaf de vestiging als jaarlijkse broedvogel in 1981, leek het de Buidelmees in ons land voor de wind te gaan. Eind jaren tachtig en begin jaren negentig vormden gouden tijden, met in sommige jaren 225-250 broedgevallen (1992). Een inzinking midden jaren negentig werd binnen enkele jaren ongedaan gemaakt, maar vanaf de eeuwwisseling is het structureel mis. De aantallen suidden omlaag en momenteel zullen er niet meer Buidelmezen in ons land broeden dan 20 jaar eerder (laatste schatting: 50-90 paren in 2007).

Voor zover de term 'bolwerk' nog van toepassing is, komen Noordwest-Overijssel, de noordelijke Randmeren en de Gelderse Poort (aansluitend op een verspreidingskern in het Duitse Rijnland) hiervoor momenteel nog het meest in aanmerking. De Gelderse Poort is sinds de prille vestiging van belang, de andere gebieden kwamen midden jaren negentig op. Elders vestigden zich soms tijdelijk tientallen Buidelmezen op geschikte plekken, zoals

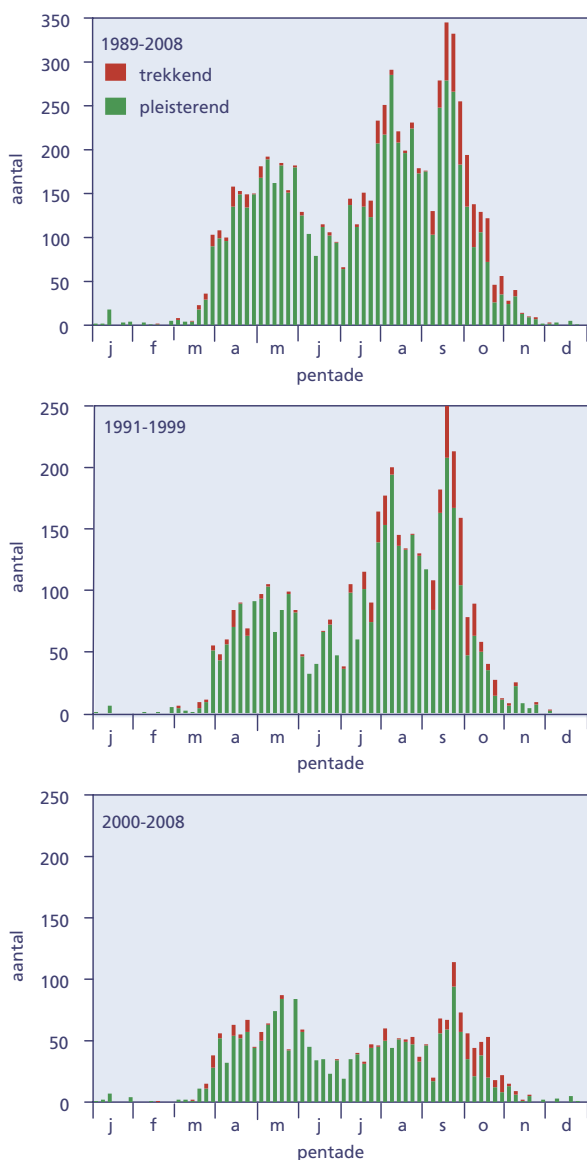
rond Groningen-stad, in de Oude Venen Fr, de Oostvaardersplassen, rond Amsterdam en in het zuidelijk Maasdal. Op al deze plekken is de soort tegenwoordig (vrijwel) absent.

Ringresultaten

Voor al ringers in een moerassige omgeving kunnen af en toe verblijd worden met een Buidelmees in de netten. Het Zwarte Meer, waar Jan Nap en consorten al decennia lang systematisch vogels ringen, is zo'n locatie. In totaal werden er in 1983-2005 230 Buidelmezen gevangen, in per jaar sterk variabele aantallen (0-17). Het merendeel van de vangsten valt tussen half juli en half september. Op grond van eigen terugvangsten (of gebrek daaraan) zou het in juli-augustus vooral om lokale vogels gaan, in september en later om doortrekkers van elders. Er bestaat een levendige uitwisseling met buidelmeesgebieden elders in het land. Buitenlandse meldingen komen vooral uit de monding van de Gironde in Zuidwest-Frankrijk (17), een bekend overwinteringsgebied. De overige locaties liggen in Spanje (1) en Duitsland (2). Dit beeld komt aardig overeen met dat van andere ringplekken, zoals de Ooijse Graaf bij Nijmegen: 52 geringde vogels in 1996-2006, met buitenlandse meldingen in ZW-Frankrijk (2) en Spanje (2) (F. Majoor). Vogels geringd in Castricum kwamen terecht in Zweden (1), Duitsland (1) en Frankrijk (1).

Seizoenspatroon

Buidelmezen arriveren gewoonlijk niet voor eind maart in ons land (figuur 1). De aantallen bouwen de hele maand april op en zijn begin mei op een hoogtepunt. Daarna zakken ze in (deels verklaarbaar door stiller gedrag van broedvogels), om eind juli/begin augustus op te leven. Gelet op de bevindingen in het Zwarte Meer komt dit op conto van uitzwermende (jonge) vogels uit de eigen regionen. Dit moet dan ruim worden opgevat, want ook in Castricum, waar in de wijde omgeving geen Buidelmezen broeden, is er in juli een eerste vangstpiek.

Figuur 1. Seizoenspatroon van Buidelmees in 1989-2008, en in de perioden 1991-99 en 2000-08 afzonderlijk (aantallen per pentade).

Buidelmees, 3 april 2005. Foto: Patrick Palmén

Een nieuwe piek, vastgesteld op ringplekken maar ook bij losse waarnemingen, treedt op in september. Dan worden ook (en in tegenstelling tot het voorjaar) betrekkelijk regelmatig overtrekkende vogels gemeld. Trektelposten in een voor Buidelmezen landschappelijk aantrekkelijke omgeving hebben een streepje voor, maar het aflopende hoge piepje horen boven kurkdroge heide is evenzeer mogelijk. Bij deze tweede golf moeten ook buitenlandse vogels betrokken zijn. Deze zijn vermoedelijk afkomstig uit de noordwestrand van het Europese verspreidingsgebied (Duitsland, Denemarken, Zuid-Zweden), aangezien oostelijker populaties een zuidoostelijke trekweg hebben. In de wintermaanden is de Buidelmees met een lampje te zoeken in ons land. De weinige waarnemingen concentreren zich in Zuidwest-Nederland (vooral Saeftinghe).

Verandering in seizoenspatroon

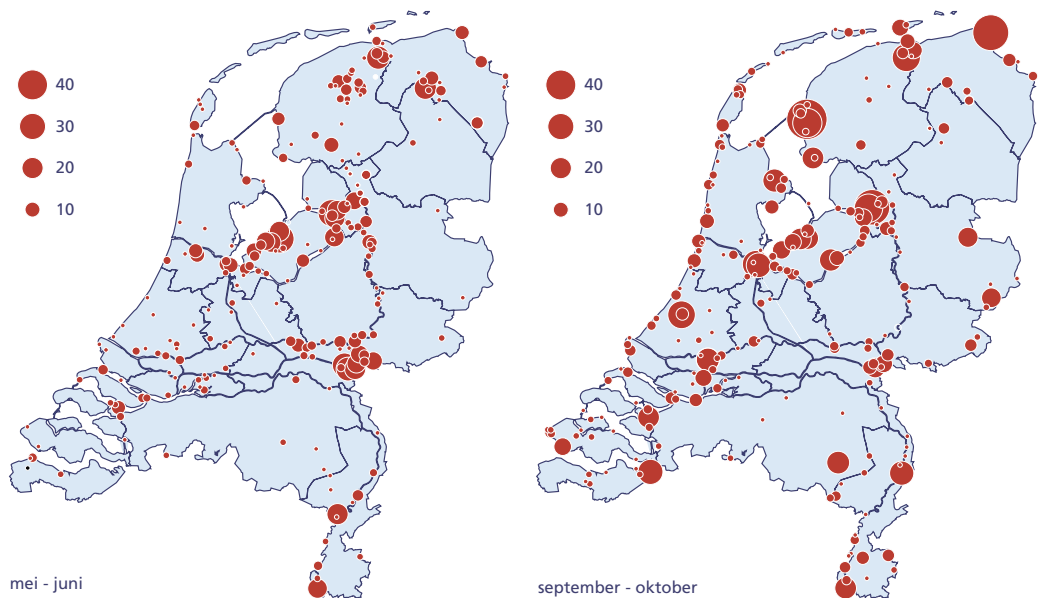
De soort is vanaf 1989 goed gevolgd. Binnen die periode deed zich een opmerkelijke kentering in het seizoenspatroon voor. In de jaren negentig waren de pieken in de nazomer en vroege herfst duidelijk volumineuzer dan de voorjaarspiek, maar sinds de eeuwwisseling is dat niet meer het geval (figuur 1). Dat beide golven aan kracht hebben ingeboet, moet een gevolg zijn van geslonken aantallen rondzwerfende eigen vogels (juli-augustus) en afgenomen aantallen trekkers van elders (september-oktober).

Verspreiding

De verspreiding is het ruimst tijdens de najaarstrek (september-oktober) en het meest beperkt in de broedtijd (mei-juni). Dat is goed te zien aan het opduiken in gebieden waar Buidelmezen niet of zelden broeden, zoals de Zeeuws-Hollandse kuststrook, de Waddeneilanden en plekken op de droge zandgronden (figuur 2). Toch is er ook in deze periode een sterk accent op belangrijke broedlocaties. Blijkbaar hebben zulke plekken ook op trekkende vogels een onweerstaanbare aantrekkingskracht. Dat blijkt ook bij de waarnemingen elders, die zich concentreren op moerassige terreinen met opslag. Een Buidelmees op trek kan zomaar opduiken in een kleiputje omzoomd door wat wilgen.

Trend

Het aantal gemelde Buidelmezen volgt in grote lijnen de ontwikkeling van het Nederlandse broedbestand (figuur 3). In detail zijn er echter intrigerende verschillen. Zo viel de inzinking van de broedpopulatie midden

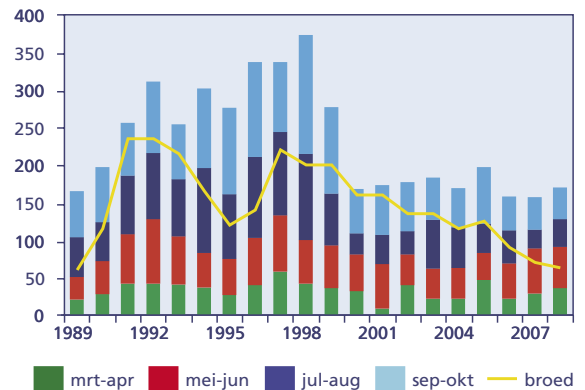

jaren negentig samen met een dalend aantal meldingen in maart-juni, terwijl de aantallen in de rest van het jaar redelijk constant bleven. De aanhoudende daling sinds de eeuwwisseling vertaalt zich voorlopig nog niet in een evenredige daling van het aantal meldingen. Vermoedelijk is dat echter schijn, want de recente opkomst van Waarneming.nl zorgde voor een toestroom van gegevens die anders (deels) niet in de database waren beland.

Het mechanisme achter de trend is volstrekt onbekend, al spelen soms lokale terreinomstandigheden mee (aftakelend wilgenbos in Oostvaardersplassen). Vermoedelijk wordt de populatieontwikkeling in Nederland - helemaal aan de verspreidingsrand gelegen - in belangrijke mate aangestuurd door de (in grote lijnen onbekende) ontwikkelingen in de echte kerngebieden, die oostelijker liggen. Dat vormt meteen ook de overeenkomst met andere kolonisten die het moeilijk hebben.

Figuur 2. Verspreiding van Buidelmees in 1989-2008 in de broedtijd (mei-juni) en trektijd (september-oktober). Weergegeven zijn de gesommeerde maxima per atlasblok.

Figuur 3. Aantal gemelde Buidelmezen in 1989-2008, uitgesplitst naar maanden, en aantal geschatte broedparen in Nederland.

Enkele referenties

- van Dijk R.E. *et al.* 2008. **The influence of habitat structure on sexual conflict over care in Penduline Tit *Remiz pendulinus*.** *Ardea* 96: 3-11.
- Levering H. & Keijl G. 2008. **Vinkenbaan Castricum 1960-2006.** VRS Castricum.
- Nap J. 2006. **De betekenis van de IJsseldelta voor de Buidelmees.** *Vogels in Overijssel* 5: 16-25.
- Pogany A. *et al.* 2008. **Sexual conflict and consistency of offspring desertion in Eurasian penduline tit *Remiz pendulinus*.** *BMC Evolutionary Biology* 8: 242.